

ŽILVINAS VAREIKIS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

ŽVILGSNIS Į DZEN IR M. HEIDEGGERIO MĄSTYSENOS PARALELES

Look at the Parallels between Zen Tradition
and between Heidegger's Thinking

SUMMARY

The Japanese zen tradition and in the Heidegger's philosophy delicately interconnect with the consideration on the external nature and the contemplation of the human existence. The author relates Heidegger's philosophical concept of *Gelassenheit* with the Japanese practices of *zoan* and *koan*. The author also compares the totality of nature in the zen tradition with the Heidegger's *Sein* and with his late oriental traditions studies. On the other hand, the author opposes Japanese cultural logic, spontaneity, and transitivity to the Heidegger's abstract thought and to the German philosopher's inclination to the Eurocentric reflections.

SANTRAUKA

Japonų dzen mąstymo tradicijoje ir Martino Heideggerio filosofijoje subtiliai susilieja žmogų supančios gamtos ir individo buvimo pasaulyje apmąstymas. Straipsnio autorius svarsto tranzityvumo, gamtos ir meditacinių praktikų svarbą japonų dzen mąstymo tradicijoje. Heideggerio aprašytą ramumo būseną panašumo principu autorius susieja su japonų *zoan* ir *koan* meditacinėmis praktikomis, gamtos totalumą japonų dzen mąstymo tradicijoje gretina su Heideggerio *Sein* ir jo vėlyvojo kūrybos laikotarpio Rytų mąstymo tradicijų studijomis. Kontrasto principu straipsnio autorius japonų kultūrinio mentaliteto spontaniškumą, tranzityvumą priešina Heideggerio iš anksto suplanuotai abstrakčiai minčiai ir jo polinkiui į europocentrius svarstymus.

ĮVADAS

XX a. Vakarų filosofijoje įtakingiausias ontologinės hermeneutikos, gvildeinančios gelminius kalbos, kūrybinės žmogaus prigimties ir būties ryšius, atstovas yra Martinas Heideggeris. Šalia bendrų su neklasikinės filosofijos tradi-

RAKTAŽODŽIAI: Heideggeris, japonų filosofija, dzen filosofija, europocentrizmas, tarpkultūriškumas, spontaniškumas.
KEY WORDS: Heidegger, Japanese philosophy, zen philosophy, Eurocentrism, interculturality, spontaneity.

cija susijusių samprotavimų, nagrinėjančių įvairius individo egzistencijos klausimus – rūpestį, baime, mirtį, gyvenimą, jo brandžioje filosofijoje mezgasi idėjos, suartinančios šį mąstytoją su daoizmo, čan ir dzen mąstymo tradicijomis. Ikisokratikų, S. Kierkegaard'o, F. Nietzsche's, E. Husserlio idėjos čia susipina su Rytų Azijos mąstytojų idėjomis. Heideggerio po A. Schopenhauerio, Nietzsche's tiesiamam tarpkultūriniam Vakarų ir Rytų mąstymo tradicijų dialogui didžiulį poveikį turi Laozi, Zhuangzi tekstų skaitymas ir diskusijos su to meto japonų filosofais: Miki Kiyoshi, Tanabe Hajime, Kuki Shuzo, Nishitani Keiji. Jų metu Vakarų metafizika nusivylusiam ir naujų mąstymo kelių ieškančiam Heidegge-

riui atsiskleidžia japonų dzen tradicijos atveriamas „juslinis, atrodytu, smulkmenišką prierašumą prie detalės ir idėmus tarsi per didinamąjį stiklą jos stebėjimas, tyrinėjimas, aprašinėjimas, kuris tiesiogiai siejasi su požiūriu į harmoningą Visatos sandarą, įsitikinimu, kad per mažą detalę galima suvokti visumos esmę.“¹ Taip pat ieškoti Rytų ir Vakarų dialogo paskatino paties Heideggerio intelektualinių interesų kitimas, stiprėjantis atsiribojimas nuo racionalistinės metafizikos spekuliatyvumo ir priartėjimas prie Rytų Azijos mąstymo tradicijoms būdingų žmogaus sąsajų su gamtos pasauliu svarbos akcentavimo, požiūris į filosofiją kaip nuolatinį klausimų kėlimą ir buvimą „ieškojimų kelyje.“

DZEN TRADICIJOS IR HEIDEGGERIO MĄSTYMO SANTYKIS

Rytų Azijos kultūrose iš kinų čan filosofijos išsirutuliojusi Japonijoje dzen mąstymo tradicija yra glaudžiai susijusi su Heideggerio vėlyvojo laikotarpio filosofiniais ieškojimais ir atradimais. Įvairias Indijoje ir Kinijoje šimtmečiais gyvavusias meditacines mąstymo tradicijas perėmusiems dzen sekėjams būdingas mąstymo atvirumas, kuris siejamas su sąmonės nušvitimu ir vadinamąja *satori*, tai yra sąmonės nuskaidrėjimo būseną². Straipsnio autorius, nesileisdamas į kinų čan ir japoniškos dzen filosofijos skirtumų aptarimą, atkreipia dėmesį, kad dzen mąstymo tradicija yra glaudžiai susijusi su japonų nacionaliniu charakteriu, jų meile gamtai, mąstymu, linkstančiu į intuityvų žmogaus ir jį supančio pasaulio pirmaprados vienovės suvokimą. Minėti bruožai yra būdingi ir vėlyvajai Heideg-

gerio filosofijai, kurioje eksplikuojamos būdingos japonų filosofijai dzen tradicijos pamatinės didžios filosofinės simbolikos kupinos kategorijos: *Dao*, „būtiš“, „nebūtiš“, „kelias“, „tuštuma“, „tyla“. Šios japonų dzen mąstymo tradicijos atstovų Dogeno, Gekajaus, Keizano vartotos filosofinės kategorijos Heideggerio mąstyme lygiai taip pat siejamos su filosofuojančiojo sutelktimi, rymančia ties abstraktaus ir poetinio suvokimo horizontu.

Be panašių mąstymo konceptų ir su jomis susijusių meninių kontekstą turinčių temų apmąstymo, japonų filosofijos dzen mąstymo tradicijoje ir Heideggerio filosofijoje pasitelkiamas neišsakymo motyvas. Anot A. Andrijausko, japonų, kinų filosofijos dzen mąstymo tradicijos „...neiškaktyje idėjoje slypi giliausia mintis, grožis, principinis būties neišsa-

komumas“³. Pastarajai džen mąstymo tradicijoje gajai neišsakymo idėjai vėlyvojoje Heideggerio filosofijoje atstovauja meditacinis *Gelassenheit* suvokimas ir japoniškos *no* mokyklos verbalinės ir ne verbalinės kalbos turinių panašumo ap-

mąstymas, kurį kartu su džen tradicijoje atsiskleidžiančia spontaniško mąstymo geba ir dualaus svarstymo turinių panaikinimu bei gamtos egzaltacijos aspektu straipsnio autorius apmąsto šio darbo puslapiuose.

TRANZITYVUMO ASPEKTAS JAPONŲ HERMENEUTIKOJE

Japonijoje galias šaknis suleidusi džen mąstymo tradicija glaudžiai susijusi su Tekančios saulės šalies tautiniu charakteriu. Anot japonų kultūrologo Hajime Nakamura, ilgus dešimtmečius aktyviai tyrinėjusio vedų, budizmo ir induizmo mąstymo tradicijas, būdingiausias bruožas japonų adaptacijos prie tos kultūrinės Rytų Azijos terpės, kurioje jie gyvena, yra jų mentalitetas, vedantis prie įžvalgos, kad japonai, „...būdami tolerantiški, atvirai perėmė svetimų šalių nevienalytes kultūras per daug jų nesirinkdami. Jie mėgino suvokti šių skirtingų kultūrinių elementų vertingumą ir tuo pat metu bandė išsaugoti iš praeities paveldėtas vertybes. Japonai siekė tautinės vienybės leisdami koegzistuoti heterogeniniams elementams.“⁴ Kultūrologo iškeliamą japonų nacionaliniam charakteriui būdinga tolerancija ir lanksti svetimų kultūrų laimėjimų asimiliavimo politika liudija japonų tautos atvirumą įvairių regionų naujovėms ir sėkmingą tautinio inkultūracinio mechanizmo, atskleidžiančio „...perėmimą anksčiau gyvavusių kultūros elementų, įpročių, elgesio normų, būdingų gimtajai kultūrai...“⁵ veikimą. Galiausiai pastarieji japonų nacionalinio charakterio veiksniai liudija, jog Heideggerio prognozuojamas niveliacinis Vakarų poveikis Rytų kultū-

rų supratimui yra perdėtas, kadangi inkultūracija, tolerancija ir adaptyvumu pasižyminti šalis daro įtaką pasaulio ir Vakarų kultūrų supratimui. Modernios Vakarų ir Japonijos akademinio, ekonominio bendradarbiavimo formos, įvairūs japonų masinės kultūros reiškiniai Europos, Australijos ir Jungtinių Valstijų visuomenėse tik patvirtina Heideggerio būgštavimo dėl visagalės ir globalios Vakarų hegemonijos Rytuose egzistavimo nepagrįstumą.

Vakarų filosofijos tradicijos hermeneutikos sistemos (Dilthey'aus, Heideggerio, Gadamerio) yra paremtos santykiu, kuris mezgasi tarp skaitytojo ir teksto. Jis tekste atranda tam tikras reikšmes, kurios nėra akivaizdžios kitam skaitytojui ir iškelia jų aktualumą. Savime suprantama, kad rašytinių išraiškų ir juose atsiskleidžiančių prasmų tyrinėjimas atspindi vakarietiškos filosofijos hermeneutikų specifiką. Gausėjant antikinės mokslinės literatūros ir didėjant jos tyrinėjimo svarbai, atskiroms humanistikos sritims vis akivaizdžiau virstant uždaromis, tik į siaurą teorinį objektą besigilinančioms disciplinoms, Vakaruose pamirštama sparnuoto posakio – *Qui haeret in littera, haeret in cortice* (lot. Kas laikosi raidės, nepasiekia esmės) – išmintis, kuri Japonijoje vis dar aktuali.

Turima omenyje japonų džen mąstymo tradicijoje pabrėžiama tiek verbalinių, tiek neverbalinių išraiškų svarba. Kalbant apie pastarąsias, turima omenyje kūno gestų kalba, simboliškai atspindinti gamtos ir žmogaus egzistenciją. Aptardamas lotyniško sparnuoto posakio išmintį japonų džen mąstymo tradicijos kontekste, straipsnio autorius prieina mintį, kad kultūriškai apibrėžti kūno judesiai dažnai byloja daug gilesnius dalykus apie individą ir jį supantį pasaulį nei nusistovėjusi rašytinė tradicija, kurioje permanentiniai teksto interpretavimo kanonai trukdo megztis kitokio suvokimo apie tą patį objektą gijai. Šiuolaikinis japonų filosofas Sasakis Kenichis japonų mąstymo džen tradicijos ypatybę susiejančią kūno judesių interpretaciją ir žodinių to apibūdinimą vadina poetiniu intranzityvumu ir apibrėžia kaip kūrinio tapsmą, „...kuris vyksta spontaniškai, ir į jį nei konceptualiai, nei techniškai nesikiša kūrėjas“⁶. Priešingas procesas atitinka racionalių įsivaizdavimų sukaustytą kūrėjo – mokslininko, menininko – vaizduotę, kuri menkai sugeba atsiriboti nuo išmoktų logikos taisyklių ir perimti naujoves. Nagrinėjant Hajime'o Nakamuro samprotavime analizuojamas japonų tautinis mentalitetas racionalizmo dominantei yra atsparus dėl jam būdingo intuityviojo prado dominavimo.

O štai Vakarų mąstymo tradicijoje tranzityvumo aspektas ilgus šimtmečius buvo apmąstomas racionalizmo paradigmos kontekste. Tam įtakos turėjo karteziškosios filosofijos paskleista sielos „gebėjimo egzistuoti atskirai nuo kūno“⁷ idėja. Amerikiečių filosofo Richardo

Rorty'io įvardijamas vienas iš pamatinių Vakarų filosofijos aspektų, apibūdinančių mentalumą, suteikė plačius įgaliojimus protui ir individui, tačiau nuvainikavo kūno vaidmenį formuoti kultūrinę tikrovę. Kūno ir sielos dualumo sukeltų prieštaringų idėjų – kūno–mašinos veikimo, sielos artimumo dieviškajai tikrovei – sukeltų paradoksų ir tuščiažiedžiais žodžiais papuoštų diskusijų anksčiau, nei Europoje ėmė plisti Descartes'o ir jo šalininkų filosofija, pavyko išvengti japonų mąstymui. Menininko ir filosofo Zeami (1363–1443) įkurta *no* mokykla auklėtinius mokė spontaniškai suvokti ir pajusti kūno ir sielos darną, per kurią atsiskleidžia pasaulio reiškinių grožis ir visuma. Minėtos mokyklos, japoniško tranzityvumo idėjų skleidėjos, atliekamų filosofinę reikšmę turinčių kūno judesių išskirtinumą pokalbyje su *no* mokyklos judesį pademonstravusiu japonų mokslininku Tezuko Tomio palankiai įvertino Heideggeris: „Tai, žinoma, toks gestas, kurį vargu ar galėtų padaryti europietis.“⁸ Iš Heideggerio pasakytos minties išplaukia, kad, pirma, europinei filosofijai nėra būdinga mintis reikšti kūno judesiais, kas yra daugiau susiję su japonų džen mąstymo tradicijos specifika. Vakarų kultūroje ši funkcija paliekama sceniniam menui, kuris nuo Platono laikų atskiriamas nuo mokslo. Dėl to kūno kalba neturi filosofinės išraiškos galios. Antra, Heideggeris atkreipia dėmesį į japonų džen mąstymo tradicijos unikalumą, kuris, kitaip nei Vakarų filosofijos hermeneutikos pavidalas, išaukęs teologijos ir literatūros dirvoje, nevaržomai viešpatauja tiek meno, tiek mokslo stichijose.

SUBJEKTO / OBJEKTO PERSKYROS IŠNYKIMAS

Japonų filosofijos tradicijų – budizmo, konfucianizmo, dzen, Yamato krašto, shinto ir vietinių studijų, šiuolaikinės akademinės filosofijos – įvairovėje pabrėžiamas subjekto ir objekto dualizmo panaikinimas, priešingas Vakaruose klestinčiam priešstatos dominavimui. Šią iš racionalaus mąstymo kylančią Vakaruose vyraujančią subjekto ir objekto opoziciją kritikavo Heideggeris. Remdamasis minėtais Kioto mokyklos atstovų darbais, interpretacine literatūra ir Heideggerio filosofija, straipsnio autorius svarsto subjekto / objekto klausimo sprendimą Vakaruose ir Rytuose.

Japonų dzen mąstymo tradicijoje „...į sąmonę žvelgiama kaip į „neišmanymą“, kadangi ji stokoja buvimo pilnatvės. Buvimo pilnatvę apriboja žiūrėjimas į daiktų visumą vien išoriškai... Šis paviršinis žvelgimas į save kyla iš esminio žmogaus būčiai įgimto nežinojimo.“⁹ Japonų filosofo Abe Masao (g. 1915), tyrinijančio japonų filosofijos ir religijos ryšius, samprotavime pagrindine būties pilnatvės stokos priežastimi įvardijamas subjekto sąmonės sureikšminimas ir iš to kylantis objektų srities kontrolės poreikis. Į subjekto ir objekto problemą taip pat atkreipia dėmesį Heideggeris. Jis prabyla apie subjekto ir objekto priešstatą, kuri „...jau nebėra savęs atvėrimas kam nors, o yra ko nors pagriebimas ir sugavimas. Vyrauja ne čia – esatis, bet viešpatauja antpuolis. Tokiu atveju priešstata, atitinkanti naują laisvės sampratą, yra veiksmena, nukreipta į įtvirtintų esinių srities įtvirtinimą.“¹⁰ Panašiai kaip japonų mąstytojas Abe Masao, Heideggeris teigia subjekto ir objekto skirties neefektyvumą

gilinantis į metafizikos problemas. Jo manymu, subjektas / objektas užkloja akademinės technikos demonstravimu autentiško bei spontaniško mąstymo pastangas. Šio proceso eigoje gaminamos naujos sąvokos ir priešybės, kurios didina informacijos kiekius, menkai praskleidžiančius tyrinėjamos problematikos esmę. Dėl šios priežasties Heideggerio filosofijos tyrinėtojo Tautvydo Vėželio nuomone, „...subjektai vis labiau iškelia save virš esinių kaip objektų ir pajungia juos savo dominavimui.“¹¹

Iš anksčiau tyrinėto Abe Masao samprotavimo kritikos dėl sąmonės idėjos hiperbolizavimo kyla japonų dzen mąstymo tradicijai būdinga būties monizmo tendencija, priešinga kai kurių vakariečių filosofijos srovių praktikuojamam dualistiniam mąstymui. Diskusiją dėl kūno ir sielos, gėrio ir blogio bei kitokių priešybių pagrįstumo sukėlė filosofų Genyoku Kuwaki (1874–1946) ir Takano Choei (1804–1850) atlikti Descartes'o kūrinių vertimai į japonų kalbą. Racionaliai argumentuotos Descarteso dualistinės idėjos buvo naujovė žmogaus ir gamtos prigimties vienovę linkusiems pripažinti japonams. Įtakingiausias japonų mąstytojas Kitaras Nishida (1870–1945) Descartes'o abejonėje savo ir pasaulio egzistavimu išvėlgė savimarsą. Remiantis japonų filosofo Chiaki Kagawos, gvildeinančio Nishidos filosofiją, teigimu, Nishidai „...savimarsa yra mąstytojo nepakeičiamas filosofinis metodas, būtinas suvokti tiesioginį patyrimą. Tačiau per šią metodologiškai paremtą abejonę Descartes'as priėjo asmeninės egzistencijos teigimą tuomet, kai patyrimo tiesiogiš-

kumas buvo prarastas, o subjektas ir objektas vienas nuo kito griežtai atskirti. Nishidos manymu, tai apriboja Descartes'o filosofiją.¹² Pastaroji Nishidos kritika, nukreipta prieš dualistinį mąstymą, kylantį iš karteziškosios tradicijos ir subjekto bei objekto skirties egzistavimo, netgi paskatino japonų kilmės vakariečių filosofijos tyrinėtojus Noda, Yamada ir Kobayashi kritikuoti pastarąjį mąstymo būdą ir iš jo kylančius dualizmus.

Japonų džen mąstymo tradicijoje pabrėžiamu būties monizmu pasižymi ir Heideggerio filosofija. Plėtodamas originalius pasaulinės reikšmės metafizinius svarstymus *Būtyje ir laike*, kurių tikslas buvo aprėpti ir paaiškinti visą žmogaus būtį, ketvirtajame dešimtmetyje vokiečių mąstytojas perėjo prie atskirų čia-būties aspektų ir idėjų istorijos pasažų analizės. Kitaip nei Kioto mokykloje, būties monizmą dėstančioje per karteziškosios paradigmos kritiką, panašiu laikotarpiu Heideggerio skaitytose paskaitose priemonė savitai atskleisti būties vientisumą tampa hermeneutinė Nietzsche's filosofijos analizė.

Joje Heideggeris išvelgia privalomybę modernųjų laikų žmogui „...*suvokti Nietzsche's metafizikos subjektyvumą*“¹³. Turima omenyje Nietzsche's valios galiai metafizika, kurioje skelbiama „Dievo mirtis“, visuotinė pamatinių vertybių devalvacija, atverianti kelius žmogui, subjektui, reikštis kaip fundamentaliai vertybei. Kitaip nei Descartes'o filosofijoje, kurioje subjektas ir objektas aiškiai atskiriami, Nietzsche's mąstyme subjektas ir objektas susilieja. Tad išnykus metafiziniam pamatui, reikšmingiausias tampa atskiras individas, subjektas, įkūnijantis savaiminę vertybę. Dėl to nelieka vietos

visuotinės būties monizmui, apie kurį byloja japonų džen mąstymo tradicija ir galiausiai Heideggerio filosofija. Japonų filosofijoje neriboto individualizmo pretenzijas užgožia šintoizmas, kuris, nors ir „...*nekelia visagalio Dievo idėjos, jo mokyimo esmę sudaro visų būties procesų, savaimingumo vienybės, natūralios raidos, esmės neišsakomumo teigimas, protėvių kultas, gyvybinės Visatos energijos aukštinimas, animizmas, išskirtinė pagarba gamtai*.“¹⁴ Iš Andrijausko kultūrologinės išvalgos kyla, kad kitaip nei Vakaruose, japonų filosofijoje visuotinės būties sąrangoje žmogaus egzistencijai neteikiama išskirtinė reikšmė. Žmogaus būtis papildo gamtą ir pati yra gamtos dalis.

Paties Heideggerio atsakas Nietzsche's aukštinamam neribotam subjektyvumui yra būties tiesos ieškojimas. Panašiai kaip japonų filosofijoje, heidegeriškame būties tiesos atradimo procese žmogus tampa viena su jo aplinka: „Kontempliuodamas ir regėdamas vizijas (jomis Heideggeris vadina mąstymą) žmogus atranda tiesą, kuri nesiliauja buvusi vertybe. Jo vieninteliu rūpesčiu tampa būties tiesos sergėjimas ir tausojimas. Šias funkcijas atitinka posakis „būties piemuo“. Jis daugiau nekuria būties, bet ją telkia panašiai kaip piemuo, buriantis bandą. Žmogus saugo būtį nuo pirminės užmaršties paslaptimi, apgaubiančia visą žmogaus egzistenciją.“¹⁵ Viena vertus, iš amerikiečių filosofo Glenno Gray'aus samprotavimo kyla, kad Heideggerio vėlyvojoje filosofijoje yra pateikiama atsvara, būties tiesos apmąstymo prasmingumas Nietzsche's absoliučiam metafiziniam nihilizmui ir subjektyvizmui. Antra vertus, reikia pripažinti, kad Heideggeris nesukuria uni-

kalaus vertybinio pamato Nietzsche's filosofijai, bet, gilindamasis į pastarojo mąstymą, Dievo mirtį pakeičia būtimi, brėžiančia naujus žmogaus kalbos ir būties santykio suvokimo akiračius.

Heideggerio ir japonų džen mąstymo tradicijai būdingas būties monizmo svarstymas yra priešingas Vakarų klasiškos filosofijos dualistiniam mąstymui ir kartu glaudžiai susijęs su kinų filosofija, kurioje šios problemos buvo svarstomos gerokai anksčiau nei japonų filosofijoje. Dėl to turtinga kinų kultūra ilgu amžius visapusiškai veikė japonų mąstymą ir tradicijų interpretavimą bei atitinkamai darė didžiulę įtaką neklasiškos Vakarų filosofijos idėjų raidai. „Kinijos atvirumo suvokimas kyla iš dviejų esminių šaltinių – iš metafizinio visatos tyrimo ir iš kanoninių tekstų aiškinimo praktikos. Metafizinis tyrimas, perkeltas į tekstų atvirumą pradeda plėtoti kinų filosofiją anksčiau nei Vakarų.“¹⁶ Remdamasis kinų kilmės amerikiečių komparatyvisto Gu Ming Dongo, tyrinėjančio Rytų ir Vakarų mąstymo tradicijų hermeneutines struktūras, samprotavimu, straipsnio autorius prieina prie kinų filosofijos įtakos vėlyvajai Heideggerio filosofijai apmąstymo. Be jau minėtos iš diskusijos su Nietzsche's filosofija išplaukiančios būties tiesos ieškojimo prasmės, tekstuose „Kalbos esmė“ (1957) ir „Kelias į kalbą“ (1959) „...Heideggeris apgalvoja bei diskutuoja „sakymo“ *toposą*, kuris tampa pagrindiniu terminu *kelyje* į kalbą. Kalbos prigimtį, esminį kalbos totalumą, jis pavadina „sakymu.“¹⁷ Kitaip tariant, Heideggeris vėlyvojoje filosofijoje kalbą įvardija kelio metafora ir sieja su nuosekliu dvasinės kontempliacijos prisotintu mąstymo procesu. Be to,

šiam kūrėbos etape filosofas pereina nuo *logoso* suvokimo prie kalbos sampratos, artimos daoistinėje kinų filosofijos tradicijoje interpretuojamai visų reiškinių esmei – *dao*.

Daoistinėje kinų filosofijoje *dao*, reiškiantis kelią, šneka, daugeliu aspektų gali būti keistinas *logosu*. Pirmiausia *dao*, kaip ir *logosas*, atstovauja visatai ir dėl to yra universalistinio pobūdžio. Panašiai kaip *logosas* ar Platono idėja, *dao* yra pasaulio nekintama bei pastovi esmė, valdanti visatą. Vis dėlto šių filosofinių kategorijų etimologinio prasmų lauko skirtumai atskleidžia ir tam tikrą jų nesuderinamumą. 道 (kin. *dao*) gali reikšti ir metodą, ir buityje sutinkamus daiktus (peilį), ir žmogaus kelią ar ėjimą, kurį žmogaus pėdos pavaizdavimu simbolizuoja šis kinų kalbos hieroglifas. Tai reiškia, kad *dao* įprasmina buvimą *tarpinėje erdvėje* – vizualioje tikrovėje tarp matomų daiktų ir apmąstomų dalykų. Tuo būdu nėra absoliutinama kuri nors esnijos sritis. „λόγος „verčiamas“, t. y. visada interpretuojamas, kaip protas, sprendimas, sąvoka, pagrindas, santykis.“¹⁸ *Logosas* Heideggerio hermeneutinėje analizėje, kitaip nei *dao* aiškinime daugiau pabrėžia inelektu apmąstomų dalykų aktualumą.

Galiausiai abu metafiziniai principai atstovauja nevienalytėms Vakarų ir Rytų kategorijoms, išreiškiančioms savitus pastarosios kultūrinės ašies pasaulius. Rytietiškas *dao* „...teigia fundamentalų visatos monizmą spontaniškai atsiskleidžiančioje esatyje, o kitas principas tarsi Platono idėja remiasi dualistiniu visatos paveikslu, sudarančiu pasaulio esmę ir galingo asmeninio Dievo sukurtus pavidalus.“¹⁹ Iš kultūrologo Gu

Ming Dongo išvalgos aiškėja, kad dualistinio mąstymo ištakų reikia ieškoti pirmiausia Vakarų klasikinės filosofijos tradicijoje, kurioje teoriniai racionalistinė mąstymo paradigma grįsti civilizacijų ir kultūrų suvokimo modeliai nejučiomis steigė įvairias logines, etines ar kitokias priešybes.

Šiuo atžvilgiu nepaisant Heideggerio pastangų pagrįsti būties monizmą, jo filosofijoje galima lygiai taip pat išvelgti dualistinio mąstymo pėdsakų. Kalbėdamas apie pasaulio visuminę būtį *Sein*, jis visą laiką turi omenyje ir kitas būtis, pavyzdžiui, žmogaus egzistenciją *Dasein*.

Brėždamas tokią ontologinę skirtį tarp būties ir atskirų būčių ir kartu įrodinėdamas vienos pamatinės būties svarbą, Heideggeris neabejotinai klysta. Taigi kitaip nei Heideggerio prieštaringoje būties monizmo interpretacijoje, kinų, japonų dzen mąstymo tradicijoje *dao* nemaskuoja dualizmo įmantriais filosofiniais samprotavimais, neneigia įvairių būties aspektų skirtumų, bet pripažįsta kiekvienos interpretacijos reliatyvumą ir pabrėžia metafizinių, kultūrinių skirtumų harmoniją, „...nesiekiančią paneigti ar išspręsti šių skirtumų: šios harmonijos tikslas yra juos atskleisti.“²⁰

Literatūra ir nuorodos

- 1 Antanas Andrijauskas, *Tradicinė japonų estetika ir menas*. Vilnius: Vaga, 2001, p. 15.
- 2 Yuasa Yasou, *The Body: Toward an Eastern Mind – Body Theory*. Iš japonų k. į anglų k. vertė T. P. Kaulis. New York: Suny Press, 1987, p. 214.
- 3 Antanas Andrijauskas, M. Heideggerio Rytų ir Vakarų mąstymo principų sintezės ieškojimai, *Filosofija, Sociologija*, 2004, t. 1, p. 5.
- 4 Hajime Nakamura, *Ways of thinking of Eastern Peoples: India, China, Tibet, Japan*. Honolulu: Hawaii Press, 1964, p. 400.
- 5 Antanas Andrijauskas, *Kultūrologijos teorija ir istorija*, p. 339.
- 6 Sasaki Kenichi, *Poetics of Intransitivity, Japanese Hermeneutics – Current debates on Aesthetics and Interpretation*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2002, p. 20.
- 7 Richard Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*. New-Jersey: Princeton University Press, 1979, p. 35.
- 8 Martynas Heidegeris, Iš japono ir klausinėjančiojo pašnekėsio apie kalbą. *Rinktiniai raštai*. Iš vokiečių k. vertė A. Šliogeris. Vilnius: Mintis, 1992, p. 377.
- 9 Abe Masao, *Emptiness is suchness, The Buddha Eye. An Anthology of the Kyoto School and its Contemporaries*. Canada: World Wisdom, 2004, p. 212.
- 10 Martynas Heidegeris, *Pasaulėvaizdžio metas, Rinktiniai raštai*, p. 164.
- 11 Tautvydas Vėželis, Žmogaus (Da-Sein) esmės samprata Heideggerio laiške *Apie humanizmą, LOGOS 77*, 2013, p. 177.
- 12 Chiaki Kagawa, *Studies of Descartes philosophy in Japan, Intellectual News 6 (1)*, 2012, p. 72.
- 13 Martin Heidegger, *Nietzsche*, t. II. Pfullingen: Neske Verlag, 1961, S. 199.
- 14 Antanas Andrijauskas, *Kultūros, filosofijos ir meno profiliai*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 168.
- 15 J. Glenn Gray, Heidegger „evaluates“ Nietzsche, *Journal of the History of Ideas 14(2)*, 1953, p. 307.
- 16 Ming Dong Gu, *Chinese Theories of Reading and Writing. A Route to Hermeneutics and Open Poetics*. New-York: State University of New York Press, 2005, p. 2.
- 17 Reinhard May, *Heidegger's Hidden Sources: East Asian Influences on his Work*. Iš vokiečių k. į anglų vertė Graham Parkes. New-York: Routledge, 2005, p. 35.
- 18 Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, p. 32.
- 19 Gu Ming Dong, *The Universal „One“: Toward a common conceptual Basis for Chinese and Western Studies, Diacritics 32(2)*, 2002, p. 87.
- 20 Steven Burik, *Thinking on the Edge: Heidegger, Derrida, and the Daoist Gateway, Philosophy East & West 60(4)*, 2010, p. 501.

B. d.